

ฉลองพระชันษา ๘ รอบ

๘๖ ปี

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

นิทรรศการพระประวัติ ณ อาคารฉลองพระชันษา ครบ ๘ รอบ ๘๖ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร
ระหว่างวันที่ ๑ - ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๒ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๗.๐๐ นาฬิกา ไม่เว้นวันหยุดราชการ

ฉลองพระชันษา ๘ รอบ ๙๖ ปี
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
๓ ตุลาคม ๒๕๕๒

ทิวมางโก ไทตุ สังฆราชา

บทนำ

ด้วย สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) ทรงเจริญพระชันษา ครบ ๘ รอบ ๙๖ ปี ในวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ นับเป็นมหามงคลกาลพิเศษยิ่ง แก่คณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

นับแต่ทรงดำรงพระสมณฐานันดรที่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ปธานาธิบดีแห่งสังฆมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมา ได้ทรงปฏิบัติพระศาสนกิจในด้านต่าง ๆ เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่คณะสงฆ์ พระพุทธศาสนา และประเทศชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการ ทั้งในด้านการพระศาสนา การส่งเสริม การศึกษา การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม การสาธารณสงเคราะห์ และพระกรณียะพิเศษต่าง ๆ ที่ได้ทรงปฏิบัติมาโดยมิเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย

ด้วยสำนึกในพระคุณูปการและพระเมตตาธิคุณที่ทรงมีต่อคณะสงฆ์ และชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการ คณะสงฆ์ คณะรัฐบาล พร้อมทั้งปวงพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า จึงได้พร้อมใจกันจัดงานบำเพ็ญกุศลฉลองพระชันษา ๘ รอบ ๙๖ ปี น้อมถวายเป็นพระกุศลและพร้อมใจกันตั้งจิตอธิษฐานถวายพระพรให้ทรงพระเกษมสำราญ ทรงมีพระสุขพลานามัยสมบูรณ์ ทรงเจริญพระชันษายิ่ง ๆ ขึ้นไป เสด็จสถิตเป็นธงชัยและร่มธรรมแก่ปวงพุทธบริษัทสืบไป

ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณาธิคุณโปรดรับการจัดบำเพ็ญกุศลฉลองพระชันษา ๘ รอบ ๙๖ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดบวรนิเวศวิหารสำนักในพระมหากรุณาธิคุณหาที่สุดมิได้ ขอพระราชทานถวายพระพรชัยมงคล ขอให้สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล พระชนมสุขทุกประการ ขอถวายพระพร

ในการจัดงานฉลองพระชันษา ๘ รอบ ๙๖ ปี ครั้งนี้ นอกจากการบำเพ็ญกุศลถวายแล้ว ยังได้จัดนิทรรศการเทิดพระเกียรติ จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก และจัดสร้างสิ่งมงคลสักการะที่ระลึก พระรูปเหมือนลอยองค์เนื้อสัมฤทธิ์ เหยี่ยุพระรูปเหมือนเนื้อทองคำ เงิน ทองแดง และผงพุทธคุณ ด้านหลังพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. เป็นที่ระลึกถึงพระกรุณาธิคุณและเทิดพระเกียรติประวัติอันควรเป็นวิภูษานุคติแก่คนรุ่นหลังให้เป็นที่ปรากฏแพร่หลายสืบไป

วัดบวรนิเวศวิหารขอพระราชทานถวายพระราชกุศล และขออนุโมทนาผู้ร่วมงานฉลองพระชันษา ๘ รอบ ๙๖ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ครั้งนี้ทั่วกัน

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
พระอุปัชฌาย์ เมื่อครั้งทรงอุปสมบท
ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
เมื่อครั้งทรงเป็นพระเปรียญ

❖ พระประวัติ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีพระนามเดิมว่า เจริญ คชวัตร เป็นชาวจังหวัดกาญจนบุรี พระชนกชื่อ น้อย คชวัตร พระชนนีชื่อ กิมน้อย คชวัตร ประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูเบญจศก จ.ศ. ๑๒๗๕ ตรงกับวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ เวลา ๐๔.๐๐ นาฬิกาเศษ ณ ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นบุตรคนที่ ๑ ในจำนวนพี่น้อง ๓ คน

พ.ศ. ๒๔๖๙ พระชันษา ๑๔ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีพระเทพมงคลรังษี (ดี พุทธิโชติ) เมื่อครั้งยังเป็นທີ່พระครูอดุลยสมณกิจ เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระโสภณสมาจาร (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เมื่อครั้งยังเป็นที่พระครูนิวิฐสมาจาร เจ้าอาวาสวัดศรีอุปการาม จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพระอาจารย์ให้สรณะและศีล

เมื่อทรงบรรพชาแล้วได้มาอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมจนพระชันษาครบอุปสมบท จึงกลับไปทรงอุปสมบท ณ วัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีพระครูอดุลยสมณกิจ (ดี พุทธิโชติ) เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูนิวิฐสมาจาร (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เจ้าอาวาสวัดศรีอุปการาม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระปลัดหรั่ง เจ้าอาวาสวัดทุ่งสมอ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ทรงอุปสมบทแล้ว จำพรรษาที่วัดเทวสังฆารามอยู่ ๑ พรรษา แล้วกลับมาทรงอุปสมบทซ้ำเป็นธรรมเนียม ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว. ชื่น นววงศ์ สุจิตโต) เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระรัตนธัชมุนี (จู อัสสรภาโณ) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

✦ สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ **พระโศภนคณาภรณ์**
- พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **พระธรรมวราภรณ์**
- พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร และได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ **พระสาสนโสภณ**
- พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ **สมเด็จพระญาณสังวร** นับเป็นสมเด็จพระญาณสังวรพระองค์ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์แรกคือสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดราชสิทธิาราม

✦ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) เป็น **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก** ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า

๑ สมเด็จพระญาณสังวร บรมนริศรธรรมนิทานิบาล อริยวงศาตญาณวิมล สกลมหาสังฆปริณายก ตรีปิฎกปริยัติธาดา วิสุทธจริยาธิสมปัตติ สิวฑฒนาธานสงฆวิสุต ปาวจนตมพิสาร์ สุขุมธรรมวิธานธำรง วัชรญาณวงศวิวัฒน์ พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ วิมลสุลาจารวัตรสุนทร บวรธรรมบพิตร สรรพคุณคัมภีรหาปธานอภินิเทศ คามวาสี อรัณยาสี สมเด็จพระสังฆราช เสด็จสถิต ณ วัดบวรนิเวศ ราชวรวิหาร พระอารามหลวง ทรงเจริญพระชนมายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารศรีสวัสดิ์ จริยวัตร วิรพหิไพบูลย์ ในพระพุทธศาสนาเทอญ ฯ

พัดยศประจำพระองค์
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก

พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระโศภนคณาภรณ์ (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร)
พระพี่เลี้ยง เสด็จฯ ออกจากพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไปยังพระพุทธรัตนสถาน
ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อทรงประกอบพระราชพิธีตามขัตติยราชประเพณี

❖ พระกรณียะพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทรงพระผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เป็นพระราชอุปัธยาจารย์ และสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ได้ทรงเลือกสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระโศภนคณาภรณ์ ให้เป็นพระอภิบาล (พระพี่เลี้ยง) มีหน้าที่ถวายคำแนะนำต่าง ๆ เกี่ยวกับการทรงพระผนวชตลอดระยะเวลาแห่งการทรงพระผนวช ของพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ถึง วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙

พ.ศ. ๒๕๒๑ ทรงเป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในการทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ทรงเป็นพระอาจารย์ ถวายการอบรมพระธรรมวินัย ขณะที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุและเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างวันที่ ๖ - ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑

✦ พระคำสอนกิจ

ด้านการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงรับภาระหน้าที่ ทั้งในส่วนของวัดและส่วนของคณะสงฆ์ ด้านการศึกษาในส่วนของวัดนั้น ทรงเริ่มทำหน้าที่มาตั้งแต่ทรงเป็นพระเปรียญ คือ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกนักธรรมและบาลี เป็นผู้อำนวยการศึกษาสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ด้วยทรงเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่ทรงเป็นพระเปรียญ โดยเฉพาะในด้านภาษาได้ทรงศึกษาภาษาต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน สันสกฤต จนสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ จึงได้ทรงสั่งสอนพระพุทธศาสนาให้แก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศด้วยพระองค์เองอยู่ระยะหนึ่ง

ด้านการศึกษาในส่วนของคณะสงฆ์ ทรงมีส่วนร่วมในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทยมาตั้งแต่ต้น คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งต่อมาเรียกว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และทรงได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยชุดแรกด้วย

ทรงริเริ่มให้มีการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อฝึกอบรมพระธรรมทูตไทยที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจ ในต่างประเทศ ทรงเป็นพระมหาเถระไทยรูปแรกที่ได้ดำเนินงานพระธรรมทูตในต่างประเทศอย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มจากทรงเป็นประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไทยไปต่างประเทศ เป็นรูปแรก

การพระศาสนาในต่างประเทศ

เกี่ยวกับการพระศาสนาในต่างประเทศ ได้ทรงปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งยังทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ เช่น จัดให้มีการเทศน์เป็นภาษาอังกฤษ การสอนกรรมฐานแก่ชาวต่างประเทศ และการสนทนาธรรมกับชาวต่างประเทศ โดยพระองค์เป็นผู้ดำเนินการ ด้วยพระองค์เองร่วมกับพระภิกษุไทย นอกจากนี้ ยังได้เสด็จไปปฏิบัติพระศาสนกิจในต่างประเทศอีกหลายคราว

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
เสด็จประเทศเนปาล

- พ.ศ. ๒๕๐๙ เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์ ในพิธีเปิดวัดพุทธปทีป ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และดูกิจการพระธรรมทูตในประเทศอังกฤษและอิตาลี
- พ.ศ. ๒๕๑๑ เสด็จไปดูการพระศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษาในประเทศอินโดนีเซีย ออสเตรเลีย และฟิลิปปินส์
- พ.ศ. ๒๕๑๔ เสด็จไปดูการพระศาสนา และการศึกษาในประเทศเนปาล อินเดีย และปากีสถาน ทำให้เกิดการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศนั้น
- พ.ศ. ๒๕๒๐ เสด็จไปบรรพชากุลบุตรชาวอินโดนีเซีย จำนวน ๔๓ คน ตามคำอาราธนาของคณะสงฆ์สังฆเถรวาทอินโดนีเซีย
- พ.ศ. ๒๕๒๘ เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์ ทรงประกอบพิธีผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดจากรัตนธรรมจักรชัย ณ กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย
- พ.ศ. ๒๕๓๖ เสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการ เพื่อเจริญศาสนสัมพันธ์ระหว่าง ไทย-จีน เป็นครั้งแรก
- พ.ศ. ๒๕๓๘ เสด็จไปเป็นประธานวางศิลาฤกษ์วัดไทย ณ ลุมพินี ประเทศเนปาล ซึ่งรัฐบาลไทย ร่วมกับพุทธศาสนิกชนสร้างถวายเป็นพุทธบูชา และเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙
- พ.ศ. ๒๕๔๑ เสด็จไปในการประชุม The First World Buddhist Propagation Conference Japan ณ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น

พุทธคยา
วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี

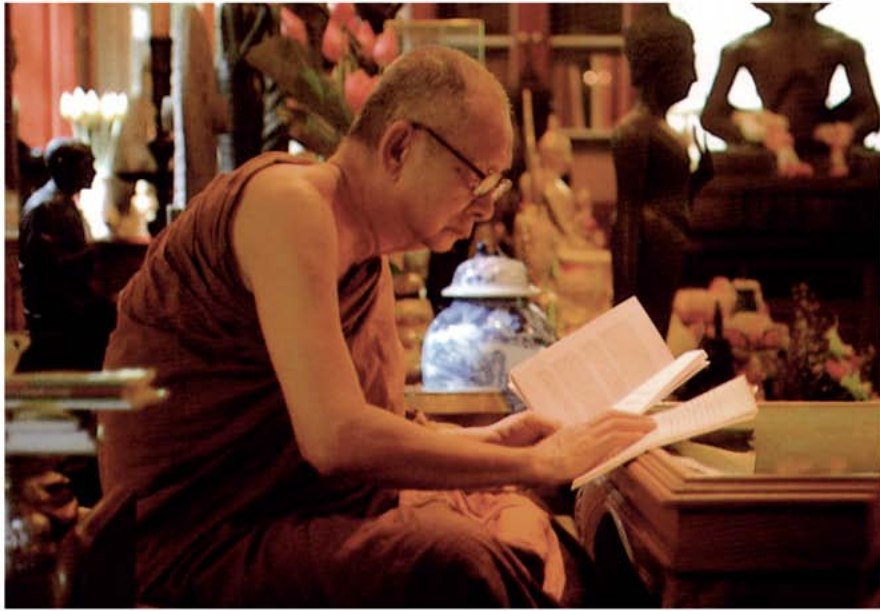
พิพิธภัณฑ์สถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ

อาคารสกลมหาสังฆปริณายก
โรงพยาบาลไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ด้านการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์

งานด้านการก่อสร้างปฏิสังขรณ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นั้น นับแต่ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนสถาน และถาวรวัตถุอันเป็นสาธารณประโยชน์ทั้งในประเทศและต่างประเทศไว้เป็นจำนวนมาก ด้วยพระกตัญญูทเวทิตาและพระเมตตาธิคุณ ได้ทรงพระดำริให้มีการจัดสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม และอาคารสำหรับสงฆ์อาพาธในโรงพยาบาลต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร เพื่อเป็นพระอนุสรณ์และอุทิศ พระกุศลถวายแด่สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ รวม ๑๘ แห่ง โดยใช้ชื่อว่า “ตึกสกลมหาสังฆปริณายก” และพร้อมกันนี้ ทรงโปรดให้สร้างพระรูปของสมเด็จพระสังฆราชแต่ละพระองค์ เพื่อนำไปประดิษฐานไว้ ณ ตึกสกลมหาสังฆปริณายกแต่ละแห่ง เพื่อเป็นที่สักการบูชา อีกทั้งทรงสร้าง ในส่วนของพระองค์เองขึ้นไว้ที่จังหวัดกาญจนบุรี อีก ๑ แห่ง รวมเป็น ๑๙ แห่ง

✦ พระอัครรียภาพ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษไว้จำนวนกว่า ๑๐๐ เรื่อง ประกอบด้วยพระนิพนธ์ประเภทตำรา พระธรรมเทศนา ธรรมบรรยาย พุทธประวัติ สารคดีธรรม และธรรมนิพนธ์ต่าง ๆ และทรงให้รวบรวมพระราชนิพนธ์ และพระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ จัดพิมพ์เผยแพร่ และทรงจัดให้พระภิกษุไทยร่วมกับพระภิกษุชาวต่างประเทศ ช่วยกันแปลหนังสืออันเป็นคู่มือในการศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไว้เป็นภาษาอังกฤษหลายเล่ม เช่น นวโกวาท วินัยมุข เล่ม ๑-๒-๓ พุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ เป็นต้น และนอกจากนี้ ยังได้ทรงริเริ่มให้มีการแปลหนังสือพุทธศาสนา ที่สำคัญ ๆ เป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อเป็นการเผยแผ่ และเป็นคู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับชาวต่างประเทศด้วย เช่น หนังสือภิกขุปาติโมกข์ อุปสมบทวิธี ทำวัตรสวดมนต์ เป็นต้น

พ.ศ. ๒๕๔๘ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถวายปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๒๙ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถวายปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา
- พ.ศ. ๒๕๓๒ มหาวิทยาลัยมหิดล ถวายปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศาสนาเปรียบเทียบ
- พ.ศ. ๒๕๓๓ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย ถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
- พ.ศ. ๒๕๓๗ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาวิทยาลัยนเรศวร ถวายปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๓๙ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
- พ.ศ. ๒๕๔๑ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทย
- พ.ศ. ๒๕๔๓ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๔๕ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาไทศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๔๗ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ถวายปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๔๘ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถวายปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา

พระคติธรรม

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

“อันคนที่ทำงานที่เป็นคุณให้เกิดประโยชน์
ย่อมจะต้องประสบภัยคำถากถาง หรือขัดขวางน้อยหรือมาก
ผู้มีใจอ่อนแอก็เกิดย่อท้อ ไม่อยากที่จะทำต่อไป
แต่ผู้มีกำลังใจย่อมไม่ท้อถอย
ยิ่งถูกค่อนแคะ ก็ยิ่งจะเกิดกำลังใจมากขึ้น
คำค่อนแคะกลายเป็นพาหนะ ที่มีเดชแห่งการทำความดี
แม้พระพุทธเจ้า ก็ยังถูกคนที่ริษยามุ่งร้าย
จ้างคนให้ตามด่าว่าในบางครั้ง”

นิทรรศการพระประวัติ

สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๙ พระองค์

จัดแสดง ณ อาคารฉลองพระชันษา ครบ ๘ รอบ ๙๖ ปี

วันที่ ๑ - ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สี)
วัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สี) มีพระนามเดิมว่า สี พระประวัติในเบื้องต้นมีความเป็นมาอย่างไรไม่ปรากฏหลักฐาน ปรากฏแต่เพียงว่า เดิมเป็นพระอาจารย์ศรีอยู่วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ พระองค์ได้หนีภัยสงครามไปอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช และให้ครองวัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

การสังคายนาพระไตรปิฎก

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดให้มีการอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะให้ดำเนินการประชุมสังคายนาตรวจชำระพระไตรปิฎก สมเด็จพระสังฆราช (สี) ได้ทรงเลือก

พระราชกฤษฎีกานุกรมเปรียญอันดับที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกได้พระสงฆ์ ๒๑๘ รูป กับราชบัณฑิตยจารย์ ๓๒ คน ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ณ วัดนิพพานาราม (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในปัจจุบัน) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ การสังคายนาพระไตรปิฎกในครั้งนี้ นับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๒ ของราชอาณาจักรไทย

การชำระสังฆมณฑล

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดให้ตรากฎพระสงฆ์ขึ้นสำหรับใช้เป็นแบบแผนบริหารการคณะสงฆ์ นับเป็นกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระสังฆราช (สี) ทรงเป็นกำลังสำคัญในการชำระฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านความประพฤติของพระภิกษุสามเณร การบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถาน การตรวจชำระพระไตรปิฎก ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน โดยทั่วไป

พระกรณีเยพิเศษ

พ.ศ. ๒๓๓๑ สมเด็จพระสังฆราช (สี) ทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร และสมเด็จพระเจ้าหลานเธออีก ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์ธรรศจัย และสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราช (สี) สิ้นพระชนม์ เมื่อเดือน ๕ ปีชวดศก จ.ศ. ๑๑๕๖ ตรงกับปี พ.ศ. ๒๓๓๗ ไม่ปรากฏว่ามีพระชันษาเท่าใด ในกฎพระสงฆ์ได้กล่าวถึงพระองค์ไว้ว่า “สมเด็จพระสังฆราชผู้เฒ่า” จึงสันนิษฐานว่าน่าจะมีพระชันษาไม่น้อยกว่า ๘๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงธนบุรี ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ๑๒ ปี และทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ๑๒ ปี เช่นกัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๒

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ศุข)

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ศุข) พระประวัติเบื้องต้นเป็นมาอย่างไรไม่ปรากฏหลักฐาน ปรากฏแต่เพียงว่า เมื่อครั้งกรุงธนบุรี ทรงเป็นพระราชาคณะที่พระญาณสมโพธิ อยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งในขณะนั้นเรียกว่า “วัดสลัก” ในปี พ.ศ. ๒๓๒๓ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระธรรมเจดีย์ ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระพนรัตน์

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๓๓๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาพระพนรัตน์ (ศุข) เป็นสมเด็จพระสังฆราช นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และโปรดให้สถิต ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

❖ พระเกียรติคุณ

การสังคายนาพระไตรปิฎก

สมเด็จพระสังฆราช (ศุข) ขณะทรงสมณศักดิ์ที่พระพนรัตน์ ทรงเป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญ

ในการสังคายนาพระไตรปิฎก ทรงได้รับมอบหมายหน้าที่เป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎก ในครั้งที่มี การสังคายนาพระไตรปิฎกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ อันเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์

พระกรณียะพิเศษ

- พ.ศ. ๒๓๓๕ ทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาอนุรักษเทเวศร์ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข เมื่อครั้งทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- พ.ศ. ๒๓๓๗ ทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ในสมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวร มหาเสนานุรักษ์ เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุ
- พ.ศ. ๒๓๓๘ ทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นครั้งที่ ๒ ประทับ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
- พ.ศ. ๒๓๕๓ ทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ในสมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวร มหาเสนานุรักษ์ เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นครั้งที่ ๒

การจัดสมณทูตไทยไปลังกา

พ.ศ. ๒๓๕๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดให้สมเด็จพระสังฆราช (ศุข) จัดคณะสมณทูตออกไปยังลังกาทวีป หลังจากที่ว่างเว้นการติดต่อกันมาเป็นเวลานานกว่า ๕๐ ปี การจัด สมณทูตไทยไปลังกาในครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แม้ว่าจะมีได้โปรดให้สมเด็จพระสังฆราช (ศุข) เป็นผู้จัดการเรื่องต่าง ๆ ด้วยพระองค์เองโดยตรง เนื่องจากขณะนั้นทรงชราภาพมากแล้ว แต่ทรงอาราธนา สมเด็จพระพนรัตน์ (มี) กับพระพุทโธมาจารย์ (บุญศรี) ให้เป็นผู้จัดการแทน แต่ก็กล่าวได้ว่าคงได้เป็น ที่ปรึกษาอย่างสำคัญในการครั้งนี้

✦ พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราช (ศุข) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันพุธ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีชวดอัฐศก จ.ศ. ๑๑๗๘ ตรงกับ วันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๕๙ เวลา ๐๘.๐๐ นาฬิกา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระชันษาเท่าใดไม่ปรากฏ แต่จากสถานการณ์แวดล้อม สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า คงมีพระชันษาเกิน ๘๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๒๓ ปี

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๓

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (มี)
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (มี) ประสูติเมื่อวันพุธ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะเมียโทศก จ.ศ. ๑๑๑๒ ตรงกับวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๙๓ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงอุปสมบทอยู่ที่วัดราชบูรณ (วัดเลียบ) ได้เป็นพระเปรียญเอก

พ.ศ. ๒๓๒๕ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นพระราชาคณะที่พระวินัยรักขิต ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๓๗ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะที่พระพิมลธรรม

พ.ศ. ๒๓๕๖ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระพนรัตน์

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระพนรัตน์ (มี) เป็นสมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนามว่า สมเด็จพระอริยวงศญาณ เมื่อวันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๙ ปีชวดอัฐศก จ.ศ. ๑๑๗๘ ตรงกับวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๕๙ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และโปรดให้แห่งจากพระอารามเดิม คือวัดราชบูรณ มาสถิต ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

❖ พระเกียรติคุณ

การจัดสมณทูตไทยไปลังกา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริที่จะให้พระสงฆ์ไทยออกไปสืบข่าวพระศาสนายังลังกาทวีป จึงทรงมอบหมายให้สมเด็จพระพนรัตน์ (มี) เป็นผู้จัดสมณทูตเพื่อเดินทางไปยังลังกา เพื่อรื้อฟื้นศาสนไมตรีระหว่างไทยกับลังกาที่เริดร้างมานาน ส่งผลให้คณะสงฆ์ไทยและลังกามีการติดต่อสัมพันธ์กันใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น อันเป็นประโยชน์ในทางพระศาสนาในเวลาต่อมาเป็นอันมาก

การฟื้นฟูพิธีสาขบูชาครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๓๖๐ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระราชประสงค์จะบำเพ็ญพระราชกุศลที่ประเสริฐยิ่งกว่าการบริจาทนรักษาศีลภาวนาที่เคยทรงบำเพ็ญอยู่นั้น สมเด็จพระสังฆราช (มี) จึงได้ถวายพระพรให้ทรงกระทำวิสาขบูชา อันเป็นพิธีบูชาสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีผลอันสูงส่งมากยิ่งเป็นเหตุให้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งพิธีวิสาขบูชาเป็นพิธีบูชาสำคัญประจำปีขึ้นเป็นครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๖๐ และได้กระทำต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้

ปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรมตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแบ่งเป็น ๓ ชั้น เรียกว่า บาเรียนตรี บาเรียนโท บาเรียนเอก หลักสูตรที่ใช้เรียนใช้สอบก็คือพระไตรปิฎกทั้ง ๓ คัมภีร์ ได้แก่ พระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม สมเด็จพระสังฆราช (มี) ได้ทรงปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยขยายการศึกษาออกไปเป็น ๔ ประโยค ผู้สอบไล่ได้ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไปเรียกว่าเป็นบาเรียน หรือเปรียญ และได้ใช้เป็นแบบแผนการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยสืบมาจนปัจจุบัน

พระกรณียะพิเศษ

พ.ศ. ๒๓๖๐ สมเด็จพระสังฆราช (มี) ทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราช (มี) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันเสาร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีเถาะเอกศก จ.ศ. ๑๑๘๑ ตรงกับวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๒ สิริพระชันษาได้ ๗๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๓ ปี ๑ เดือน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๔

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร)

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะแม จ.ศ. ๑๐๙๕ ตรงกับวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๒๗๖ ณ ตำบลบ้านท่าข่อย ภายนอกกำแพงเมืองคูเมืองด้านนอกทางด้านทิศตะวันออกของกรุงศรีอยุธยา พระชนกชื่อ เส็ง พระชนนีชื่อ จีบ ในสมัยกรุงธนบุรี ได้เป็นพระอธิการ อยู่วัดท่าข่อย ริมคลองคูจาม แขวงกรุงเก่า มีพระเกียรติคุณในด้านวิปัสสนาธุระ

พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงโปรดให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นพระอาจารย์อยู่วัดท่าข่อย ให้มาอยู่ที่วัดพลับ (วัดราชสิทธิารามในปัจจุบัน) และโปรดตั้งให้เป็นທີ່พระญาณสังวรเถร

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๑๘๒ ตรงกับวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๖๓ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

พระกรณียะพิเศษ

- พ.ศ. ๒๓๓๑ ทรงเป็นพระราชากรมวาจาจารย์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เมื่อครั้งทรงพระผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- พ.ศ. ทรงเป็นพระราชาอุปยาจารย์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทับ เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- พ.ศ. ๒๓๖๐ ทรงเป็นพระอาจารย์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงศ์ เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การสังคายนาสวดมนต์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดให้ทำสังคายนาสวดมนต์ขึ้นในสมัยของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๔ การสังคายนาในครั้งนี้ คือ การคัดพระพุทธรูปต่าง ๆ จากอักษรขอมออกเป็นอักษรไทย ตรวจชำระให้ถูกต้อง แล้วแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วจึงนำมาท่องบ่นและสวดสาธยาย นับเป็นครั้งแรกที่มีการแปลพระพุทธรูป อันได้แก่พระสูตรและบทสวดต่าง ๆ ที่ใช้สวดหรือสาธยายในพิธีต่าง ๆ เป็นภาษาไทย และทำให้เกิดประเพณีสวดมนต์แปลคือการสวดทั้งคำบาลีและคำแปลภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรก

ทรงตั้งพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานประจำวัด ท้าวราชอาณาจักร

ในสมัยของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) มีการแต่งตั้งพระสังฆราชคณะเจ้าอธิการไปเป็นอาจารย์ บอกพระกรรมฐานประจำวัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติธรรมฝ่ายวิปัสสนาธุระโดยตรง

พระสังฆราชไก่อื่อน

สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงพระเกียรติคุณเป็นที่เลื่องลือ พระองค์หนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระคุณพิเศษในทางวิปัสสนาธุระ ทรงมีเมตตาจิตสูงส่งสามารถแผ่พรหมวิหารธรรมทำให้ไก่อป่าเชื่องเป็นไก่อบ้านได้ จนได้รับการถวายสมัญญาว่า “พระสังฆราชไก่อื่อน”

สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ทรงเป็นพระมหาเถระฝ่ายอรัญวาสีพระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ได้รับพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช และตำแหน่งพระราชาคณะที่สมเด็จพระญาณสังวร นับว่าเป็นตำแหน่งพิเศษเป็นตำแหน่งที่พระราชทานสถาปนาแก่พระเถระผู้ทรงคุณทางวิปัสสนาธุระโดยเฉพาะ

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันพุธ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ ตรงกับวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๕ สิริพระชันษาได้ ๙๐ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑ ปี ๑๐ เดือน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๕

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน)

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

✦ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปี มะเส็งตรีศก จ.ศ. ๑๑๒๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๐๔ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เป็นที่พระเทพโมลี อยู่วัดหงส์รัตนาราม

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นที่พระพรหมมุนี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๕๙ ได้เลื่อนเป็นที่พระพิมลธรรม

พ.ศ. ๒๓๖๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนเป็นสมเด็จพระพนรัตน์

✦ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระพนรัตน์ (ด่อน) เป็นสมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช เมื่อเดือน ๔ ปีมะเมียจัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๕ แล้วทรงโปรดให้แห่จากวัดหงส์รัตนารามมาสถิต ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

พระกรณียะพิเศษ

สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ทรงเป็นพระราชาอุปถัมภ์อาจารย์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงศ์ เมื่อครั้งทรงพระผนวช เป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การจัดสมณทูตไทยไปลังกา

พ.ศ. ๒๓๘๕ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการส่งสมณทูตไทยไปลังกา เป็นครั้งที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อสืบข่าวพระศาสนา และเยี่ยมพระคัมภีร์ที่ไทยยังขาดมาคัดลอก ไว้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้มีคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เป็นหลักฐานสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาครบถ้วนสมบูรณ์สืบมาจนถึงปัจจุบัน

ชำระความพระสงฆ์ครั้งใหญ่

ในตอนปลายสมัยของสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ได้มีการชำระความพระสงฆ์ที่ประพฤติอนาจารมิควร นับเป็นการชำระสะสางอสังขในคณะสงฆ์ครั้งใหญ่ที่สุดเท่าที่ปรากฏในประวัติการณ์ของคณะสงฆ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของคณะสงฆ์ในยุคนั้น และในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจพระทัย ในการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอย่างจริงจัง ทรงพยายามชำระสะสางการพระศาสนาและการคณะสงฆ์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์อย่างเต็มพระสติปัญญาอยู่เสมอ

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันศุกร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีชาลจัตวาศก จ.ศ. ๑๒๐๔ ตรงกับวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๕ สิริพระชันษาได้ ๘๑ ปี ทรงดำรงตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๒๐ ปี

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๖

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (นาค)
วัดราชบูรณ ราชวรวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศญาณ สมเด็จพระสังฆราช (นาค) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีชาลสัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๒๐ ตรงกับวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๐๑ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แห่งกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าเป็นพระราชาคณะที่พระนิกรมุนี มาแต่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นที่พระพรหมมุนี เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๕๙ ต่อมาได้เลื่อนเป็นที่พระธรรมอุดม และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระพนรัตน์ เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๗๓

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา สมเด็จพระพนรัตน์ (นาค) เป็นสมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนาม สมเด็จพระอริยวงศญาณ เมื่อวันพุธ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีเถาะ เบญจศก จ.ศ. ๑๒๐๕ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๘๖ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

การจัดสมณทูตไทยไปลังกา

ในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (นาค) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้จัดสมณทูตออกไปลังกาอีกครั้ง นับเป็นครั้งที่ ๓ ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๓๘๗ เพื่อคืนพระคัมภีร์ที่ยืมมาในครั้งแรก เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๒ พร้อมกับได้ยืมพระไตรปิฎกเข้ามาอีก ๓๐ พระคัมภีร์

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (นาค) สิ้นพระชนม์ เมื่อปีระกาเอกศก จ.ศ. ๑๒๑๑ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๙๒ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สิริพระชันษาได้ ๙๑ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๖ ปี

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๗

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าवासกรี)

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีพระนามเดิมว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าवासกรี เป็นพระราชโอรสลำดับที่ ๒๘ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ และเป็นพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เดียวในเจ้าจอมมารดาจ้อย ประสูติเมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๕๒ ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๓๓

❖ ทรงผนวช

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าवासกรี ทรงผนวชเป็นสามเณรเมื่อพระชนมายุ ๑๒ พรรษา เมื่อวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอจัตวา จ.ศ. ๑๑๖๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๔๕ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (ศุข) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อทรงผนวชแล้ว เสด็จประทับ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่ตลอดจนสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๕๒)

ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อราวปีมะแมตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๕๔ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (ศุข) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ และสมเด็จพระพนรัตน์ พระอาจารย์ของพระองค์ ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์ ได้พระสมณฉายาว่า สุวณฺณรสี เมื่อทรงผนวชแล้ว เสด็จประทับ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม รูปที่ ๒

พ.ศ. ๒๓๕๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงแต่งตั้งเป็นพระราชอาคันตุกะและอธิบดีสงฆ์
ครองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๕๗ นับเป็นอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
รูปที่ ๒ แทนสมเด็จพระพนรัตน์ อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งมรณภาพ

ทรงเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์

ต่อมา ได้รับพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์ เมื่อทรงดำรง
พระยศเป็นกรมหมื่นนั้น ทรงเป็นพระอาจารย์ของเจ้านายในพระราชวงศ์หลายพระองค์ เช่น
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง
กรมหมื่นไกรสรวิชิต กรมหลวงวงศาธิราชสนิท และกรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ เป็นต้น

ทรงเป็นเจ้าของกลาง

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้รวมวัดทั้งปวงในกรุงเทพฯ และธนบุรี
จำนวน ๖๑ วัด จัดขึ้นเป็นคณะกลางอีกคณะหนึ่ง แล้วโปรดสถาปนากรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์
ให้ดำรงสมณศักดิ์เสมอเจ้าคณะรอง และทรงตั้งเป็นเจ้าคณะกลางบังคับบัญชาวัดทั้งปวงในกรุงเทพฯ
จนตลอดรัชกาลที่ ๓

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นนุชิตชิโนรส เป็นกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์ ทรงดำรงตำแหน่ง
สกลมหาสังฆปริณายก นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และโปรดให้จัดตั้ง
พระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกขึ้นที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๙
ปีกุนทรศก จ.ศ. ๑๒๑๓ ตรงกับวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ เป็นพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก
ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของคณะสงฆ์ไทย

✦ พระเกียรติคุณ พระอัจฉริยภาพ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส นอกจากจะทรงพระปรีชาญาณในทางพระพุทธศาสนา ราชศาสตร์ แบบอย่างโบราณราชประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนทรงรอบรู้ในทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ภาษามคธ ภาษาขอม และภาษาไทยเป็นอย่างดีแล้ว ยังทรงรอบรู้ในทาง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง พระปฐมโพธิ์กถา ร่ายยาวมหาเวทสันดรชาดก หรือร่ายยาวมหาชาติ ที่ถือกันว่าเป็นวรรณกรรมชิ้นเอก ทางพระพุทธศาสนาในยุคกรุงรัตนโกสินทร์

ในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้ทรงนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ไว้มาก เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย พระราชพงศาวดารฉบับความสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส เทศนาพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น

ในทางพุทธศิลป์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงคิดแบบพระพุทธรูป ปางต่าง ๆ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยทรงเลือกพุทธอิริยาบถต่าง ๆ จากพุทธประวัติเป็นจำนวน ๓๗ ปาง เริ่มตั้งแต่ปางทุกรกิริยา จนถึงปางห้ามมาร ซึ่งพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เหล่านี้ ได้เป็นต้นแบบพระปางสมัยรัตนโกสินทร์สืบมา

✦ พระอวสานกาล

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สิ้นพระชนม์ เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือนอ้าย ปีฉลูเบญจศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๙๖ เวลา ๑๕.๐๐ นาฬิกา สิริพระชนมายุได้ ๖๓ พรรษา กับ ๔ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑ ปี ๔ เดือน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๘

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์
(พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฤกษ์)

วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร

◆ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ มีพระนามเดิมว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฤกษ์ เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ กับเจ้าจอมมารตาน้อยเล็ก ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะเส็งเอกศก จ.ศ. ๑๑๗๑ ตรงกับวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒

◆ ทรงผนวช

พ.ศ. ๒๓๖๕ เมื่อพระชนมายุได้ ๑๓ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นพระอุปัชฌาย์ เสด็จอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ในสำนักพระญาณสมโพธิ (รอด) เมื่อทรงผนวชได้ ๔ พรรษา ทรงประจวบใช้ทรงพิช จึงต้องลาผนวชออกไปศึกษาพระองค์ชั่วคราวครั้นหายประจวบแล้ว จึงทรงผนวชเป็นสามเณรอีกครั้ง

พ.ศ. ๒๓๗๒ เมื่อพระชนมายุ ๒๐ พรรษา ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น กรมหมื่นนุชิตชิโนรส กับพระวินัยรักขิต วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และประทับ จำพรรษา ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นพระราชาคณะ
ทรงสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะสามัญ

พ.ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฤกษ์ เป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามว่า กรมหมื่นบวรรั้งชีสุริยพันธุ์
ทรงอิสริยยศเป็นปณานิธิบดีแห่งพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตพระองค์แรก

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภที่จะถวายมหาสมณุตมาภิเษก
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรั้งชีสุริยพันธุ์ ในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่พระองค์ไม่ทรงรับ ดังนั้น
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนพระอิสริยยศเป็น**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ**
กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงถวายมหาสมณุตมาภิเษก
แต่กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเลื่อนพระอิสริยยศ พระเจ้าวรวงศ์เธอ
กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์เป็น **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์** เมื่อวันศุกร์
แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีกุนตรีศก จ.ศ. ๑๒๕๓ ตรงกับวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๔ นับเป็น
สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

พระกรณียะพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๐๙ ขณะทรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นบวรรั้งชีสุริยพันธุ์ ทรงเป็นพระราชนุติยาจารย์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงพระราชนิพนธ์เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ทรงพระผนวชเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พ.ศ. ๒๔๑๖ ขณะทรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นบวรรั้งชีสุริยพันธุ์ ทรงเป็นพระราชนุติยาจารย์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

งานพระนิพนธ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นปราชญ์ทางภาษาบาลีที่สำคัญพระองค์หนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ผลงานด้านภาษาบาลีที่สำคัญของพระองค์ก็คือ พระนิพนธ์เรื่อง สุตตวิทติถิธาน ทรงนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๓ พระนิพนธ์เรื่องนี้ทรงวิเคราะห์และอธิบายเรื่องคิปปะระสูต ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกในประเทศลังกา ในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ สำหรับประเทศไทยนั้น เพิ่งจะมารู้จักพระนิพนธ์เรื่องนี้เมื่อต้นรัชกาลที่ ๖

นอกจากพระนิพนธ์เรื่องนี้แล้ว พระองค์ยังทรงนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ เป็นภาษาบาลีไว้อีกหลายเรื่อง ส่วนพระนิพนธ์ในภาษาไทยก็ทรงนิพนธ์ไว้หลายเรื่องเช่นกัน ทั้งทางคติโลกและคติธรรม ทั้งยังทรงพระปรีชาสามารถในทางร้อยกรองอีกด้วย

ด้านสถาปัตยกรรม

พ.ศ. ๒๓๙๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริที่จะปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งแต่เดิมเป็นพระเจดีย์ขนาดย่อม ให้เป็นพระมหาเจดีย์สำหรับเป็นที่สักการบูชาของมหาชนสืบไป จึงโปรดให้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ขณะยังทรงเป็นกรมหมื่นบวรวัชรังษีสุริยพันธุ์ ออกแบบพระเจดีย์ พระปฐมเจดีย์ที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ จึงเป็นผลงานการออกแบบของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์

ด้านโบราณคดี

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญในทางโบราณคดีพระองค์หนึ่งของไทย ทรงเป็นนักอ่านศิลาจารึกรุ่นแรกของไทย ได้ทรงศึกษาและรวบรวมจารึกต่าง ๆ ในประเทศไทยไว้มาก และได้ทรงอ่านจารึกสุโขทัยหลักที่ ๔ ที่เป็นอักษรขอมเป็นพระองค์แรก

ด้านประวัติศาสตร์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ นอกจากจะทรงสนพระทัยในการศึกษาโบราณคดีแล้ว ยังทรงสนพระทัยในเรื่องประวัติศาสตร์ด้วย ดังจะเห็นได้จากผลงานที่ทรงนิพนธ์ไว้ เช่น จดหมายเหตุพงศาวดาร ลิลิตพงศาวดารเหนือ เรื่องพระปฐมเจดีย์ พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

ด้านดาราศาสตร์และโหราศาสตร์

ในด้านดาราศาสตร์ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญอย่างยิ่งพระองค์หนึ่ง ได้ทรงนิพนธ์ตำราปักขคณนา (ตำราการคำนวณปฏิทินทางจันทรคติ) ที่ได้ใช้เป็นแบบในคณะธรรมยุตสืบมาจนทุกวันนี้ และทรงเป็นที่เลื่องลือว่าทรงเชี่ยวชาญด้านโหราศาสตร์เป็นอันมาก แต่ไม่ทรงนิยมการพยากรณ์

ด้านวิทยาศาสตร์

ทรงบันทึกจำนวนฝนตกเป็นรายวัน ติดต่อกันเป็นเวลาถึง ๔๕ ปี เริ่มแต่ปี พ.ศ. ๒๓๘๙ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๓ เพื่อเป็นการเก็บสถิติน้ำฝนในประเทศไทย ทรงเรียกบันทึกของพระองค์ว่า “จดหมายเหตุบัญชีน้ำฝน” และในจดหมายเหตุนี้ยังได้ทรงบันทึกเหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญ ๆ ไว้ด้วย นับเป็นจดหมายเหตุทางประวัติศาสตร์ที่มีค่ามากเรื่องหนึ่ง

ด้านพระศาสนา

พ.ศ. ๒๔๓๑ ทรงเป็นประธานในการชำระและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ในรัชกาลที่ ๕ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี

ทรงพระดำริสร้างพระกริ่งขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่า “พระกริ่งปวเรศ” ซึ่งนับว่าเป็นยอดแห่งพระกริ่งในสยาม และนับเป็นการให้กำเนิดพระกริ่งขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย และได้เป็นแบบอย่างให้มีการสร้างพระกริ่งกันขึ้นในเวลาต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้

✦ พระอวสานกาล

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สิ้นพระชนม์ เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะโรงจัตวาศก จ.ศ. ๑๒๕๔ ตรงกับวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕ สิริพระชนมายุได้ ๘๓ พรรษา ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลา ๔๒ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑๐ เดือนเศษ

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๙

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว)

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) มีพระนามเดิมว่า สา เป็นชาวดำบลบางไผ่ จังหวัดนนทบุรี ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๙ ปีระกาเบญจศก จ.ศ. ๑๑๗๕ ตรงกับวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๕๖ พระชนกชื่อ จันท์ พระชนนีชื่อ สุข เป็นบุตรคนที่ ๓ ในจำนวนพี่น้อง ๕ คน

❖ ทรงบรรพชา

ทรงบรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่ยังเยาว์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมอยู่ที่ วัดใหม่บางขุนเทียน แล้วย้ายไปอยู่ที่ วัดสังเวชวิศยาราม เพื่อทรงศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม พระชันษาได้ ๑๘ ปี ได้เข้าแปลพระปริยัติธรรม และแปลได้หมดทั้ง ๙ ประโยค ในคราวเดียว ได้เป็นเปรียญเอก ตั้งแต่นั้นทรงเป็นสามเณร นับเป็นสามเณรรูปแรกที่ได้เปรียญ ๙ ประโยค ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

❖ ทรงอุปสมบท

พ.ศ. ๒๓๗๖ พระชันษาครบ ๒๐ ปี ทรงอุปสมบท ณ วัดราชาธิวาส โดยมีพระสุเมธอาจารย์ (เกิด) พระรามัญเป็นพระอุปัชฌาย์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระกรรมวาจาจารย์ มีพระนามฉายาว่า **ปุตฺโต**

พ.ศ. ๒๓๘๒ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะที่**พระอมรโมลี** และทรงอยู่ในฐานะพระเถระผู้ใหญ่ ผู้เป็นต้นวงศ์แห่งคณะธรรมยุตรูปหนึ่งในจำนวน ๑๐ รูป หลังจากนั้นได้ลาสิกขาออกไปครองชีวิตฆราวาสอยู่ระยะหนึ่ง ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ เป็นปีแรกแห่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้กลับอุปสมบทใหม่อีกครั้ง ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อเดือน ๑๐ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระศรีวิสุทธิวงศ์ (ฟัก โสภโธ) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ มีพระนามฉายาว่า **ปุตฺตเทโว** เมื่อทรงอุปสมบทแล้วได้ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมอีกครั้งหนึ่ง และแปลได้หมดทั้ง ๙ ประโยค ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้กล่าวถึงพระองค์ด้วยสมัญญาพิเศษว่า **“สังฆราช ๑๘ ประโยค”**

พ.ศ. ๒๔๐๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะที่**พระสาสนโสภณ** สำหรับราชทินนามที่พระสาสนโสภณ นั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อให้ได้กับพระนามเดิมของพระองค์คือ **สา** คนทั่วไปเรียกกันโดยย่อว่า **“เจ้าคุณสา”**

ทรงครองวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

พ.ศ. ๒๔๐๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามขึ้นใหม่ โปรดให้อารานาสมเด็จพะสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ จากวัดบวรนิเวศวิหารมาครองวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก เมื่อเดือน ๘ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๒๗ ตรงกับ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๘

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๑๕ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่**พระธรรมวโรดม** แต่ให้คงใช้ราชทินนามเดิมว่า **พระสาสนโสภณที่พระธรรมวโรดม**
- พ.ศ. ๒๔๒๒ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์** เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือ
- พ.ศ. ๒๔๓๔ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเพิ่มอิสริยยศให้พิเศษกว่าสมเด็จพระราชาคณะแต่ก่อน ๆ มา คือ ทรงสถาปนาเลื่อนเป็น**สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ**

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันพุธ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะแมเบญจศก จ.ศ. ๑๒๕๕ ตรงกับวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ การสถาปนาครั้งนี้ เรียกว่า สถาปนาเพิ่มอิสริยยศ พระราชทาน มุทธาภิเศก ตามราชทินนามเดิม คือ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

การสังคายนาและพิมพ์พระไตรปิฎก

พ.ศ. ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ตรวจชำระพระไตรปิฎก แล้วจัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือด้วยอักษรไทย โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ร่วมกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะทรงดำรงพระยศกรมหมื่น เป็นรองอธิบดีจัดการทั้งปวงในการสังคายนาครั้งนี้

ด้านการพระศาสนา

พ.ศ. ๒๔๑๒ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) ได้ทรงจัดแบบพิธีสวดนพเคราะห์ขึ้นถวายใหม่ เพื่อใช้ในการบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมพระชนมพรรษา เรียกว่า สวดนพเคราะห์สูตร

พ.ศ. ๒๔๒๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ให้ทรงรวบรวมพระสูตรและพระปริตรต่าง ๆ จัดพิมพ์เป็นเล่ม เรียกว่า หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงนี้ได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายสืบมาจนปัจจุบัน

งานพระนิพนธ์

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) ได้ทรงนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ไว้จำนวนมากกว่า ๑๐๐ เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นงานแปลพระสูตร หนังสือเทศนา และเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ทรงนิพนธ์หนังสือเทศนาสำหรับใช้อ่านในวันธรรมสวนะปกติและในวันวิสาขบูชา คือ พระนิพนธ์เรื่องปฐมสมโพธิย่อ ๓ กัณฑ์จบ สำหรับเทศน์ในวันวิสาขบูชา ๓ วัน ๆ ละ ๑ กัณฑ์ และเรื่องจาตุรงคสันนิบาตกับโอวาทปาติโมกข์ สำหรับถวายในวันมาฆบูชาที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และยังได้ทรงนิพนธ์ปฐมสมโพธิ (แบบพิสดาร ๑๐ กัณฑ์จบ) ใช้เป็น หนังสือหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี - โท - เอก มาจนถึงปัจจุบัน

พระกรณียะพิเศษ

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ถวายพระมงคลวิเสสภักดิ์เป็นพระองค์แรก ซึ่งเป็นเทศนาพิเศษอย่างหนึ่ง ซึ่งพรรณนาพระราชจรรยาของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมาแต่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ครั้งยังทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ เทศนาพิเศษนี้ได้ถวายในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา และถือเป็นราชประเพณีสืบมาจนทุกวันนี้

พ.ศ. ๒๔๑๖ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ ทรงเป็นพระราชกรรมาจารย์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

✦ พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๒ เวลา ๒๐.๒๐ นาฬิกา สิริพระชันษาได้ ๘๗ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๕ ปี ๑ เดือน ๑๓ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๐

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
(พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ)

วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีพระนามเดิมว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ เป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ ๔๗ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาแพ ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีวอกเอกศก จ.ศ. ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๓

❖ ทรงผนวช

เมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ ปีระกาเบญจศก จ.ศ. ๑๒๓๕ ตรงกับวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๖ โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เมื่อครั้งทรงเป็นกรมหมื่นบวรรั้งษัตรียพันธุ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ และหม่อมเจ้าพระธรรมมุนิศาดา ทรงเป็นผู้ประทานสรณะและศีล หลังจากทรงผนวชแล้ว ได้เสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

พระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๘ ปีเถาะเอกศก จ.ศ. ๑๒๔๑ ตรงกับวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๒ โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระจันทโรจรัญ (ยิ้ม จันทรีสี) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เมื่อทรงผนวชแล้วได้เสด็จมาประทับจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๒๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระอิสริยยศเป็น กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะรองในธรรมยุติกนิกาย เป็นพระองค์แรก
- พ.ศ. ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นสมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต นับเป็นเจ้าคณะใหญ่ คณะธรรมยุตพระองค์ที่ ๒
- พ.ศ. ๒๔๔๙ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงวชิรญาณวโรรส

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงสถาปนาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระมหาสมณะ เมื่อวันจันทร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๗๒ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

ทรงจัดตั้งมหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๓๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พร้อมด้วยพระเถระานุเถระ ในคณะธรรมยุต ได้ทรงจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น เพื่อเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุสามเณรและกุลบุตร เนื่องจากการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัย จำเป็นต้องใช้หนังสือตำราเรียนเป็นจำนวนมาก จึงได้ทรงจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้น เพื่อจัดพิมพ์หนังสือและตำราเรียนต่าง ๆ เรียกว่า โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

ทรงออกนิตยสารธรรมจักขุ

หลังจากทรงจัดตั้งมหาวิทยาลัยได้ ๑ ปี ก็ทรงออกนิตยสารธรรมจักขุ เป็นนิตยสารรายเดือน สำหรับตีพิมพ์เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นคำสั่งสอนและข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมมหาวิทยาลัย ออกเผยแพร่แก่ประชาชน และเป็นสนามให้ภิกษุสามเณรที่เป็นนักเรียนของมหาวิทยาลัยได้ฝึกแปล แต่ง เขียน เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ธรรมจักขุจึงเป็นนิตยสารทางพระพุทธศาสนาฉบับแรกของไทยและมีอายุเก่าแก่ที่สุดกว่า ๑๐๐ ปี ซึ่งยังดำเนินการสืบมาจนทุกวันนี้

ทรงอำนวยการจัดการศึกษาหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร

พ.ศ. ๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริที่จะขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานไปยังประชาชนทั่วราชอาณาจักร จึงทรงอาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสให้ทรงอำนวยการจัดการศึกษาในหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร

ทรงปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เื่ออำนวยการที่จะพัฒนาตัวเองและบ้านเมือง ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น เป็นเหตุให้เกิดพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๔) ขึ้น ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแรกของไทย ซึ่งได้เป็นแบบแผนในการปกครองคณะสงฆ์สืบมาจนทุกวันนี้

ด้านการศึกษา

ทรงปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ทันสมัย ทรงจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม อันได้แก่ การศึกษาภาษาบาลี เพื่อให้สามารถอ่านพระคัมภีร์ได้ อันเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีมาแต่โบราณ พระองค์ทรงปรับปรุงให้เหมาะสม และอำนวยการประโยชน์แก่ผู้เรียนมากขึ้น ได้ทรงจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบใหม่ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า **หลักสูตรนิกธรรม** ซึ่งเป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย

งานพระนิพนธ์

ทรงรอบรู้ภาษาต่าง ๆ หลายภาษา คือ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส ได้ทรงนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ไว้เป็นอันมาก เช่น หนังสือหลักสูตรนิกธรรมชั้นตรี โท เอก หลักสูตรบาลี ไวยากรณ์ทั้งชุด รวมพระนิพนธ์ทั้งหมดมีมากกว่า ๒๐๐ เรื่อง นอกจากนี้ ยังทรงชำระคัมภีร์บาลีไว้อีกกว่า ๒๐ คัมภีร์

พระกรณียะพิเศษ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระราชาอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ๒ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ

✦ พระอวสานกาล

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์ เมื่อวันอังคาร แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๒๘๓ ตรงกับวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ เวลา ๑๐.๓๕ นาฬิกา สิริพระชนมายุได้ ๖๑ พรรษา ๓ เดือน ๒๐ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑๐ ปี ๗ เดือน ๒๘ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๑

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สเด็จพระสังฆราชเจ้า
(หม่อมเจ้าภุชงค์ ชมพูนุท)

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สเด็จพระสังฆราชเจ้า มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าภุชงค์ ชมพูนุท เป็นพระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้นสาม กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ และหม่อมปุ่น ชมพูนุท ประสูติเมื่อวันศุกร์ แรม ๗ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะแมเอกศก จ.ศ. ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๒

❖ ทรงผนวช

พ.ศ. ๒๔๑๖ เมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เมื่อครั้งทรงเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสूरียพันธ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เมื่อครั้งยังทรงเป็นหม่อมเจ้าพระราชาคณะ เป็นพระบรรพชาจารย์ เมื่อทรงผนวชแล้วได้เสด็จมาประทับอยู่ที่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

พ.ศ. ๒๔๒๒ พระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระวันรัตน์ (ทับ พุทฺธสิริ) วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทวมหาเถร) วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เมื่อครั้งมีสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ มีพระนามฉายาว่า สิริวฑฺฒโน

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๓๐ ได้รับพระราชทานตั้งเป็นพระราชาคณะที่หม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต
- พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่เสมอชั้นเทพในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมปาโมกข์ในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้รับพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองที่พระพรหมมุนี เจ้าคณะรองในคณะกลาง ในราชทินนามเดิม พร้อมทั้งทรงสถาปนาพระอิสริยยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
- พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้รับพระกรุณาโปรดสถาปนาพระอิสริยยศเป็น พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เป็นพระเจ้ายวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก แห่งสังฆมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๒ ค่ำ เดือน ๙ ปีระกาตรีศก จ.ศ. ๑๒๘๓ ตรงกับวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ในรัชกาลที่ ๗ ทรงได้รับพระกรุณาโปรดสถาปนาเลื่อนพระอิสริยยศเป็นพระเจ้ายวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

❖ พระเกียรติคุณ

การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ

พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้กราบทูลอาราธนา พระเจ้ายวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงเป็นประธานในการตรวจชำระ และจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ นอกจากจะทรงเป็นประธานในการตรวจชำระแล้ว ยังได้ทรงตรวจชำระคัมภีร์อังกูตตรนิกาย แห่งพระสูตรตันตปิฎก ตลอดพระคัมภีร์ด้วยพระองค์เอง รวมเป็นหนังสือ ๕ เล่มด้วย

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขณะทรงดำรงตำแหน่งนายกกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัยนั้น ได้ทรงโปรดให้จัดตั้งมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น เพื่อนำดอกผลอันเกิดจากทรัพย์สินของมหามกุฏราชวิทยาลัยมาช่วยบำรุงอุดหนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม และเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กว้างขวางยิ่งขึ้น และทรงเป็นนายกกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นพระองค์แรก

งานพระนิพนธ์

ทรงเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญพระองค์หนึ่งในกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงนิพนธ์หนังสือและตำราทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญไว้มาก เช่น พระคัมภีร์อภิธานปิฎกปิฎกา หรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย มหานิบาตชาดก ตันบัญญัติ สามเณรสิกขา เป็นต้น ซึ่งพระนิพนธ์เหล่านี้ ยังได้ใช้เป็นคู่มือในการศึกษาภาษาบาลีและพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณร และบุคคลทั่วไปอย่างแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้

✦ พระอวสานกาล

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สิ้นพระชนม์ เมื่อวันพุธ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๙ ปีฉลูนพศก จ.ศ. ๑๒๙๙ ตรงกับวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ สิริพระชนมายุได้ ๗๙ พรรษา ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑๖ ปี ๕ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๒

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทโว)

วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทโวมหาเถร) ประสูติเมื่อวันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะโรงอัฐศก จ.ศ. ๑๒๑๘ ตรงกับวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๙๙ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระชนกชื่อ นุตร์ พระชนนีชื่อ อัน เป็นชาวสวนบางลำภูกลาง อำเภอกลองสาง จังหวัดธนบุรี

❖ ทรงบรรพชา

เมื่อพระชันษาได้ ๑๓ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดราชบูรณ เมื่อทรงบรรพชาแล้วได้กลับไปอยู่ที่วัดทองธรรมชาติ เพื่อทรงศึกษาเล่าเรียน ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้นทรงศึกษาในสำนักพระอาจารย์โพ ที่วัดเศวตฉัตร

❖ ทรงอุปสมบท

พ.ศ. ๒๔๒๒ เมื่อพระชันษา ๒๒ ปี ทรงอุปสมบท ณ วัดเศวตฉัตร โดยมีสมเด็จพระวันรัตน์ (แดง) วัดสุทัศนเทพวราราม เมื่อครั้งยังเป็นที่พระธรรมวโรดม เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อทรงอุปสมบทแล้วได้ย้ายมาอยู่วัดสุทัศนเทพวราราม

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระศรีสมโพธิ
- พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้รับพระกรุณาโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นเทพในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่พระเทพโมลี
- พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมโกษาจารย์ และทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสุทัศน์เทพวราราม
- พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่พระพรหมมุนี
- พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระพุฒาจารย์เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี
- พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระวันรัต เจ้าคณะใหญ่หนใต้

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระวันรัต (แพ ดิสสเทวมหาเถร) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันอังคาร แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีชาลสัมฤทธิ์ศก จ.ศ. ๑๓๐๐ ตรงกับวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

การแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยครั้งแรก

สมเด็จพระสังฆราช (แพ ดิสสเทวมหาเถร) ได้ทรงพระดำริให้มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย ทั้งพระคัมภีร์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ศึกษา นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย ที่ได้มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยอย่างเป็นทางการ

การปกครองคณะสงฆ์

สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีฆสเทวมหาเถร) ได้รับแต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งทางการคณะสงฆ์มาเป็นลำดับคือ ทรงเป็นเจ้าของคณะแขวงสำเพ็ง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นเจ้าคณะแขวงนอก จังหวัดพระนคร มีแขวงต่าง ๆ อยู่ในการปกครองคือ แขวงพระโขนง มีนบุรี บางกะปิ ลาดกระบัง หนองจอก ทรงเป็นเจ้าคณะมณฑลนครไชยศรี ทรงเป็นกรรมการเถรสมาคม และปลัดคณะแขวงในพระนคร

ในส่วนการศึกษาของคณะสงฆ์ ทรงรับหน้าที่เป็นแม่กองสนามหลวงฝ่ายบาลี ทำการสอบความรู้พระปริยัติธรรมพระภิกษุสามเณร ในพระราชอาณาจักร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๗๔

การเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๔๘๔ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ขึ้น แทนพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ จัดการปกครองคณะสงฆ์โดยอนุโลมตามระบอบการปกครองบ้านเมือง เทาที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย และถือหลักว่าการกระทำทุกอย่างจะต้องเป็นไปในทางรักษาพระวินัยให้เคร่งครัด

✦ พระอวสานกาล

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีฆสเทวมหาเถร) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอกฉศก จ.ศ. ๑๓๐๖ ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๗ เวลา ๐๓.๐๐ นาฬิกา สิริพระชันษาได้ ๘๙ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๖ ปี ๑๑ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๓

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว. ชื่น นภวงศ์)
วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ มีพระนามเดิมว่า หม่อมราชวงศ์ชื่น นภวงศ์^๑ เป็นโอรสในหม่อมเจ้าถนอม นพวงศ์ และหม่อมเอม นพวงศ์ ณ อยุธยา ประสูติเมื่อวันศุกร์ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอกจัตวาศก จ.ศ. ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๕ ณ ตำหนักพระชนก ซึ่งอยู่ในวังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ (ชั้น๔) กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส (คือบริเวณตลาดนานา บางลำภู เขตพระนคร ในปัจจุบัน)

❖ ทรงบรรพชา

พ.ศ. ๒๔๒๘ ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีพระพรหมมุนี (เหมือน สุมิตโต) วัดบรมนิวาส เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะนั้นทรงดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นพระอาจารย์ปกครอง

^๑ ราชสกุล “นพวงศ์” แต่โปรดเขียนเฉพาะพระองค์ว่า “นภวงศ์”

❖ ทรงอุปสมบท

ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมี พระพรหมมุนี (แพ่ง กิตติสาโร) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นพระกรรมวาจาจารย์

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๓๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่พระสุคุณคณาภรณ์
- พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะชั้นเทพที่พระญาณวราภรณ์
- พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะชั้นธรรมในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะชั้นธรรมพิเศษในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะในราชทินนามพิเศษว่า สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์

การคณะสงฆ์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสุคุณคณาภรณ์ ทรงเป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลจันทบุรี ต่อมาได้ทรงดำรงตำแหน่งสำคัญทางคณะสงฆ์เป็นลำดับมาอีกหลายตำแหน่ง

- พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นเจ้าคณะมณฑลจันทบุรี
- พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง
- พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นเจ้าคณะมณฑลอยุธยา และเป็นประธานมหาเถรสมาคม บัญชาการคณะสงฆ์ แทนองค์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ซึ่งทรงประจวร
- พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง
- พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นประธานคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

การคณะธรรมยุต

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงประจวรชราพาธ ไม่เป็นการสะดวกที่จะทรงปฏิบัติพระภารกิจ จึงทรงมอบหน้าที่เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตให้สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงบัญชาการแทน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สิ้นพระชนม์ จึงได้ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตสืบมา

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ เป็นสมเด็จพระสังฆราช ในราชทินนามเดิม ดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ปธานาธิบดีแห่งสังฆมณฑล ท้าวราชอาณาจักร เมื่อวันที่วันพุธ แรม ๔ ค่ำ เดือนยี่ประกาศสัปดาห์ จ.ศ. ๑๓๐๗ ตรงกับวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

การมหายานกุฎราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๓๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พร้อมด้วยพระเถรานุเถระ ในคณะธรรมยุต ได้ทรงจัดตั้งมหายานกุฎราชวิทยาลัยขึ้น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ในเวลานั้นทรงเป็น ม.ร.ว. พระชิน สุจิตโต เปริยญ) ได้ทรงช่วยในการจัดการศึกษา และในการปกครอง คณะสงฆ์มาตั้งแต่บัดนั้น ได้ทรงเป็นกรรมการมหายานกุฎราชวิทยาลัยชุดแรก และเป็นครูรุ่นแรกของโรงเรียน วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นสาขาที่ ๑ ของมหายานกุฎราชวิทยาลัย

พระกรณียะพิเศษ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระราชอุปัธยาจารย์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙

อภิธรรมหารัฐครู

พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลแห่งสหภาพพม่า ได้ถวายเฉลิมพระสมณศักดิ์ “อภิธรรมหารัฐครู” ซึ่งเป็น สมณศักดิ์สูงสุดของสหภาพพม่า แต่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ โดยนายกรัฐมนตรี แห่งสหภาพพม่าได้มาประกอบพิธีถวาย ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สิ้นพระชนม์ เมื่อวันอังคาร แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอสัมฤทธิ์ศก จ.ศ. ๑๓๒๐ ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๑ สิริพระชนมายุได้ ๘๕ พรรษา ๑๑ เดือน ๑๙ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑๓ ปี ๙ เดือน ๑๑ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๔

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ)

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภณมหาเถร) มีพระนามเดิมว่า ปลด เกตุทัต เป็นชาวกรุงเทพมหานคร ประสูติเมื่อวันจันทร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีฉลูเอกศก จ.ศ. ๑๒๕๑ ตรงกับวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ ณ บ้านในตรอกหลังตลาดพาหุรัดติดกับวัดราชบูรณ พระชนกชื่อ ขุนพิษณุโลกประชานาถ (ล้ำ เกตุทัต) พระชนนีชื่อ ปลั่ง เกตุทัต

❖ ทรงบรรพชา

พ.ศ. ๒๔๔๓ เมื่อพระชันษาได้ ๑๒ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ในสำนักของ พระสาธุศีลสังวร (บัว) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หลังจากทรงบรรพชาได้ ๓ เดือน ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรม ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟังการแปลพระปริยัติธรรมในครั้งนั้นด้วย ทรงทอดพระเนตรเห็นสามเณรปลดเข้าแปลได้ประโยค ๑ ทรงมีรับสั่งว่า “เณรเล็ก ๆ ก็แปลได้” จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ย้ายไปอยู่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

เมื่อได้ย้ายมาอยู่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามแล้ว ทรงเข้าแปลพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ ๙ ประโยค เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๑ ทรงเป็นสามเณรเปรียญ ๙ ประโยค รูปแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นรูปที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ ทรงอุปสมบท

เมื่อพระชันษาได้ ๒๐ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ โดยมีสมเด็จพระวันรัต (ทิต อุทยมหาเถร) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระนามฉายาว่า กิตติโสภโณ

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่พระศรีวิสุทธิวงศ์
- พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่พระราชเวที
- พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพมุนี
- พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมโกศาจารย์
- พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏที่พระพุทธมุนี
- พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ชั้นสุพรรณบัฏที่สมเด็จพระวันรัต

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตติโสภณมหาเถร) เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ในพระราชพิธีฉัตรมงคล เมื่อวันที่ ๙ คำ เดือน ๖ ปีชวดโทศก จ.ศ. ๑๓๒๒ ตรงกับวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

ด้านการศึกษา

สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตติโสภณมหาเถร) นับแต่ทรงเป็นเปรียญ ๙ ประโยค เป็นต้นมา ทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูสอนบาลี และอำนวยการให้พระภิกษุอื่น ๆ สอนทั้งในสำนักวัดเบญจมบพิตร ในมณฑลพายัพทั้ง ๗ จังหวัด และแขวงกลางจังหวัดพระนคร ทรงเป็นกรรมการในการแปลพระปริยัติธรรมสนามหลวง และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการแปลพระปริยัติธรรมสนามหลวงมาเป็นการสอบด้วยวิธีเขียน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ พระองค์ก็ทรงเป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๗๙ ทรงเป็นแม่กองบาลีสนามหลวง เมื่อการปกครองคณะสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นแบบสังฆสภา ก็ได้ทรงดำรงตำแหน่งเป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การศึกษา

งานพระนิพนธ์

สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภณมหาเถร) ทรงได้รับยกย่องให้เป็นพระคณาจารย์โททางเทศนา สาระคดีธรรม พระธรรมเทศนาที่ทรงนิพนธ์นั้นมีจำนวนมาก และได้มีการจัดพิมพ์ออกเผยแพร่เป็นอันมาก เช่น มงคลภาษิต ปราภวภาษิต ศีลธรรมอันดีของประชาชน รวมทั้งงานเทศนาในโอกาสต่าง ๆ งานด้านตำรา และวิชาการที่นับว่าสำคัญอีกอย่างก็คือ การชำระพระคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ทรงได้รับหน้าที่อันสำคัญนี้มาตั้งแต่ครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระศรีวิสุทธิวงศ์

ด้านการพระศาสนาในต่างประเทศ

- พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นหัวหน้าคณะเสด็จไปร่วมปฏิบัติงานในฉัฐสังคายนาจตุตถสังนิบาต (สมัยไทย) ณ ปาสาณคูหา ประเทศพม่า
- พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นหัวหน้าคณะเสด็จไปร่วมพิธีฉลองพุทธชยันตี ๒๕ ศตวรรษแห่งพระพุทธศาสนา ณ ประเทศลังกา และได้เสด็จไปสังเกตการณ์พระศาสนาในประเทศอินเดีย
- พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นหัวหน้าคณะเสด็จไปร่วมงานและเป็นประธานประกอบพิธีบรรจุพระบรมธาตุ ณ วัดบุบผาราม เมืองปิ่นัง สหพันธรัฐมลายา
- พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นหัวหน้าคณะเสด็จไปร่วมพิธีฉลองพุทธชยันตี ๒๕ ศตวรรษแห่งพระพุทธศาสนา ณ ประเทศญี่ปุ่น และได้เสด็จไปเยี่ยมทหารไทย ณ ประเทศเกาหลีด้วย
- พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นหัวหน้าคณะเสด็จนำพระสงฆ์ไทยไปอยู่จำพรรษา ณ วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย
- พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้เสด็จไปสังเกตการณ์พระศาสนาและเยี่ยมประชาชน ณ ประเทศอินเดีย ตามคำทูลอาราธนาของรัฐบาลอินเดีย

พระกรณียะพิเศษ

สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภณมหาเถร) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวันรัต ทรงเป็นพระอนุศาสนาจารย์ ถวายอนุศาสน์ในพระราชพิธีทรงพระผนวช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภณมหาเถร) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันอาทิตย์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ปีชาลงศก จ.ศ. ๑๓๒๔ ตรงกับวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๕ เวลา ๑๖.๒๗ นาฬิกา สิริพระชันษาได้ ๗๓ ปี ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๒ ปี ๑ เดือน ๑๘ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๕

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโย)
วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโยมหาเถร) มีพระนามเดิมว่า อยู่ ประสูติเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ ในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ เรือนแพหน้าวัดกัลยาณมิตร อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี พระชนกชื่อ ตรุษ พระชนนีชื่อ จันทน์

❖ ทรงบรรพชา

เมื่อพระชันษาได้ ๑๒ ปี ได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ในสำนักพระอาจารย์ช้าง วัดสระเกศ ได้ทรงเริ่มศึกษาภาษาบาลี ทรงศึกษามูลกัจจายน์ สามเณรสิกขา รวมทั้งพระธรรมวินัย ตลอดจน ตำราโหราศาสตร์ ต่อมาได้ทรงศึกษาในสำนักของพระธรรมกิติ (เม่น) บ้าง ในสำนักสมเด็จพระวันรัตน์ (แดง) บ้าง และในสำนักพระยาธรรมปรีชา (ทิม) บ้าง

❖ ทรงอุปสมบท

พ.ศ. ๒๔๓๗ เมื่อมีพระชันษาครบอุปสมบท ทรงอุปสมบท ณ วัดสระเกศ โดยมีสมเด็จพระวันรัตน์ (แดง) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระธรรมทานาจารย์ (จุ่น) วัดสระเกศ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระธรรมกิติ (เม่น) วัดสระเกศ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ มีพระนามฉายาว่า ญาโณทโย

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่พระปิฎกโกศล
- พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่พระราชเวที
- พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพเวที
- พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมเจดีย์
- พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่พระธรรมวโรดม
- พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้รับพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระพุฒาจารย์

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อยู่ ญาณทรมหาเถร) เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อวันที่ ๑๒ ค่ำ เดือน ๖ ปีเถาะเบญจศก จ.ศ. ๑๓๒๕ ตรงกับวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

ด้านการปกครอง

พ.ศ. ๒๔๖๗ เมื่อครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระเทพเวที ได้รับพระบรมราชโองการโปรดให้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสระเกศ และเมื่อได้ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสแล้ว ก็ได้ทรงเป็นพระอุปฌาย์ให้บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรตลอดมา พร้อมทั้งได้ทรงทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรมแก่พระภิกษุสามเณร และศิษย์ในวัดให้ได้รับการศึกษาด้วยดีตลอดมา

ด้านการศึกษา

ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าสำนักเรียนวัดสระเกศ พระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์ส่งเสริมการศึกษา พระปริยัติธรรม ทั้งแผนกบาลีและนักธรรมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป มีพระภิกษุสามเณรทั้งในวัด และต่างวัดได้มาอาศัยศึกษาเล่าเรียน จนมีนักเรียนสอบไล่ได้นักธรรมและบาลีเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากทุกปี

นอกจากนั้น พระองค์ยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นองค์อุปถัมภ์กิตติมศักดิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มาตั้งแต่เริ่มเปิดการศึกษาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๐

ด้านการพระศาสนา

ทรงบริหารการคณะสงฆ์ โดยมีทรงคำนึงถึงความชราภาพ ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อความสงบสุขของสังคมชนบท ในด้านการติดต่อกับชาวต่างประเทศ พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์ต้อนรับอาคันตุกะนั้น ๆ ได้อย่างพอเหมาะพอดี แม้บางครั้งผู้เข้าเฝ้าจะเป็นคนต่างศาสนา พระองค์ก็ทรงสามารถปฏิสังขรณ์ให้เหมาะแก่ผู้นั้นได้โดยมีชาติตกบกพร่อง

ด้านโหราศาสตร์

พระเกียรติคุณที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งของพระองค์ก็คือ พระอัจฉริยภาพทางโหราศาสตร์ นอกจากนี้ยังทรงเชี่ยวชาญทางพิธีกรรม และไทยคดีอื่น ๆ อีกหลายด้าน เป็นเหตุให้พระองค์ได้ทรงสงเคราะห์อนุเคราะห์ประชาชนในด้านต่าง ๆ ที่ทรงเชี่ยวชาญด้วยพระเมตตาธรรม โดยไม่เลือกชั้นวรรณะตลอดมา

ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม

ทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ เสนาสนะ และถนนในวัดให้มีสภาพดีขึ้นกว่าเก่า ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระบรมพรพต ทรงสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมและหอสมุดของวัดขึ้น ทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระระเบียงรอบพระอุโบสถ และได้ทรงกำหนดการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะไว้ทั่วทั้งพระอาราม

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาณทโยมหาเถร) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็งสัปตศก จ.ศ. ๑๓๒๗ ตรงกับวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๐๒.๒๐ นาฬิกา สิริพระชันษาได้ ๙๐ ปี ๕ เดือน ๑๔ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๒ ปี ๑๑ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๖

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี)
วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายีมหาเถร) มีพระนามเดิมว่า ลำจวน ศิริสม ภายหลังทรงเปลี่ยนเป็น จวน ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะกานพศก จ.ศ. ๑๒๕๙ ตรงกับวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๐ ณ ตำบลบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พระชนกชื่อ หงส์ ศิริสม พระชนนีชื่อ จิน ศิริสม เป็นบุตรคนที่ ๑ ในจำนวนพี่น้อง ๗ คน

❖ ทรงบรรพชา

วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ พระชันษาได้ ๑๘ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม โดยมีพระธรรมปาโมกข์ (ถม วราสโย) เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระอริยมุนี (แจ่ม จตตสลฺโล) เป็นพระอาจารย์ให้สรณะและศีล

❖ ทรงอุปสมบท

วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐ พระชันษาครบ ๒๐ ปี ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยาราม โดยมีพระธรรมปาโมกข์ (ถม วราสโย) เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระศาสนโศภน

(แจ่ม จตตสลโล) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระราชกวี เป็นพระกรรมวาจาจารย์ มีพระนามฉายาว่า อุภูชาโย และในปีเดียวกันนั้นทรงสอบได้นักธรรมชั้นตรี และเปรียญธรรม ๓ ประโยค พ.ศ. ๒๔๗๒ ทรงสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญที่พระกิตติสารมุนี
- พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่พระราชเวที
- พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพเวที
- พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมปาโมกข์
- พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่พระศาสนโสภณ
- พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะเส็งสัปตศก จ.ศ. ๑๓๒๗ ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

ด้านการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงเป็นหัวหน้าตรวจชำระพระไตรปิฎกบางปกรณ์ คือ อปทาน เถรคาถา เถรีคาถา ทรงสอบทานอักษรไทยกับต้นฉบับอักษรขอม เทียบกับฉบับอักษรพม่าและอักษรโรมัน

พ.ศ. ๒๔๗๖ ขณะยังเป็นพระเปรียญ ได้ร่วมกับมิตรสหายตั้งสมาคมพุทธศาสนา ขึ้นเป็นครั้งแรก เรียกว่า **พุทธมามกสมาคม** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่งเสริมการศึกษา และบำรุงสัมมาปฏิบัติ ดำเนินการรับสมาชิกและประกวดเรียงความทางพระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๒๔๘๘ ในการจัดตั้งสภาการศึกษามหาวิทยาลัย สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร) ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปาโมกข์ ได้มีบทบาทสำคัญในการให้การสนับสนุน จนกระทั่งการจัดตั้งสภาการศึกษามหาวิทยาลัยได้ดำเนินการเป็นผลสำเร็จและได้ทรงให้การสนับสนุนตลอดมา

การพระศาสนาในต่างประเทศ

ได้เสด็จไปดูการพระศาสนาในประเทศลาว มาเลเซีย สิงคโปร์ อินเดีย เนปาล ลังกา ฮองกง ไต้หวัน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม ตามคำอาราธนาของพระสงฆ์และพุทธบริษัทในประเทศเหล่านั้น

- พ.ศ. ๒๕๐๒ เสด็จไปร่วมงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ที่ประเทศญี่ปุ่น
- พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นผู้แทนสมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภณมหาเถร) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เสด็จไปร่วมประชุมสังคายนาพระไตรปิฎกที่กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า
- พ.ศ. ๒๕๑๐ เสด็จเยือนประเทศลังกาเป็นการ เป็นการ ตามคำทูลเชิญของรัฐบาลลังกา

งานแปลและพระนิพนธ์

พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้ทรงแปลตติยสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย เพื่อให้ให้นักเรียนคัดลอกไปเป็นตำรา และได้อนุญาตให้โรงพิมพ์ไท ถนนรองเมือง พิมพ์ขึ้นเผยแพร่ครั้งหนึ่ง ต่อมาจึงมอบลิขสิทธิ์ให้มหาวิทยาลัยจัดพิมพ์ ตั้งแต่วันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นมา

การตั้งหลักสูตรการศึกษาขึ้นใหม่

พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้ทรงส่งเสริมให้คณะสงฆ์กับกระทรวงศึกษาธิการร่วมมือกันจัดตั้งหลักสูตรการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรขึ้นใหม่ เรียกว่า หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก

พระกรณียะพิเศษ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายีมหาเถร) ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ **พระศาสนโศภน** ทรงเป็นพระราชกรรมาจาจารย์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

❖ พระอวสานกาล

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายีมหาเถร) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ ปุณตรีศก จ.ศ. ๑๓๓๓ ตรงกับวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อเวลา ๑๐.๐๕ นาฬิกา สิริพระชันษาได้ ๗๓ ปี ๑๑ เดือน ๒ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๖ ปี ๒๒ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๗

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ)
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) มีพระนามเดิมว่า ปุ่น สุขเจริญ เป็นชาวจังหวัดสุพรรณบุรี ประสูติเมื่อวันอังคาร แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ปีวอกอัฐศก จ.ศ. ๑๒๕๘ ตรงกับวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ พระชนกชื่อ เน้า สุขเจริญ พระชนนีชื่อ วัน สุขเจริญ เป็นบุตรคนที่ ๖ ในจำนวนพี่น้อง ๘ คน

❖ ทรงบรรพชา

พ.ศ. ๒๔๕๕ พระชันษาได้ ๑๖ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ต้องทรงลาสิกขาออกไปช่วยครอบครัวทำนา เนื่องจากพระชนกป่วย ครั้นพระชันษา ๑๘ ปี จึงกลับมาบรรพชา เป็นสามเณรอีกครั้งหนึ่ง แล้วทรงกลับมาอยู่ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อทรงศึกษาเล่าเรียนต่อ

❖ ทรงอุปสมบท

พ.ศ. ๒๔๖๐ พระชันษาได้ ๒๑ ปี ทรงกลับไปอุปสมบท ณ วัดสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยมีพระครูวินยานุโยค

(เหนียง อินทโชโต) เจ้าอาวาสวัดสองพี่น้อง เจ้าคณะอำเภอสองพี่น้อง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์โหน่ง วัดสองพี่น้อง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระศากยบุตติยวงศ์ (เผื่อน ติสสทตฺโต) ภายหลังได้รับสถาปนาเป็น สมเด็จพระวันรัต) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระอนุสาวนาจารย์ มีพระนามฉายาว่า ปุณณสิริ

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญที่พระอมรเวที
- พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่พระราชสุธี
- พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพเวที
- พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมดิลก
- พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่พระธรรมวโรดม
- พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระวันรัต

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระวันรัต (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถร) เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีชวดจัตวาศก จ.ศ. ๑๓๓๔ ตรงกับวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

การพระศาสนาต่างประเทศ

- พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นประธานสงฆ์ในการผูกพัทธสีมา วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดียแล้วเลยไปสังเกตุการณ์พระศาสนา ณ ประเทศเนปาล
- พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นประธานผูกพัทธสีมา วัดเชตวัน กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย
- พ.ศ. ๒๕๑๑ เสด็จไปเยือนวัดพุทธปทีป กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และไปสังเกตุการณ์พระศาสนา ณ ประเทศเนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เบลเยียม ลักเซมเบิร์ก เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ และอิตาลี
- พ.ศ. ๒๕๑๕ เสด็จเยือนประเทศสหรัฐอเมริกา ตามคำอาราธนาของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา และเสด็จเยือนสำนักวาติกัน ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี

การก่อสร้างและปฏิสังขรณ์พระอาราม

ตั้งแต่ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นต้นมา ทรงก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ไว้มากมาย ทั้งปูชนียสถานและสาธารณสถาน เช่น พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ ณ วัดสุวรรณภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ ณ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ตึกสันติวัน โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงเรียนสมเด็จพระวันรัต ตลาดสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น

ด้านมูลนิธิ

ทรงริเริ่มก่อตั้งและสนับสนุนมูลนิธิที่ดำเนินงานด้านธรรมะ วิชาการ การศึกษา และสาธารณูปการเป็นจำนวนมาก เช่น มูลนิธิ “ทุนพระพุทธรูปทองคำ” ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิสมเด็จพระพุทธโศภิต วัดไร่ขิง มูลนิธิห้องสมุดสันติวัน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น

งานพระนิพนธ์

นอกจากทรงแต่งและเรียบเรียงพระธรรมเทศนาแล้ว ทรงสนพระทัยในการประพันธ์มาตั้งแต่ยังเป็นสามเณร โปรดการอ่านหนังสือ และสะสมหนังสือต่าง ๆ เคยทรงเขียนบทความเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เดลิเมล์ ในพระนามว่า “ป.บุญณสิริ” และได้ทรงนิพนธ์หนังสือต่างๆ ไว้กว่า ๒๐ เรื่อง

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถร) ทรงเจริญอยู่ในพรหมวิหารธรรม ทรงเป็นครูฐานียอภิปูชนียบุคคล เป็นที่เคารพบูชาสักการะอย่างยิ่งแห่งปวงบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทรงได้รับยกย่องพระเกียรติคุณให้เป็นที่ประจักษ์ และทรงได้รับถวายพระนามเป็นพิเศษว่า “สมเด็จพระ ป๋า”

✦ พระอวสานกาล

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถร) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือนอ้าย ปีฉลูเบญจศก จ.ศ. ๑๓๓๕ ตรงกับวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เวลา ๒๒.๒๕ นาฬิกา สิริพระชันษาได้ ๗๗ ปี ๘ เดือน ๘ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑ ปี ๔ เดือน ๑๗ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๘

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน)

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร

✦ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโนมหาเถร) มีพระนามเดิมว่า มัทรี นิลประภา เมื่อทรงบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว จึงเปลี่ยนเป็น วาสน์ ประสูติเมื่อวันพุธ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๔ ปีระกานพศก จ.ศ. ๑๒๕๙ ตรงกับวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ พระชนกชื่อ บาง นิลประภา พระชนนีชื่อ ผาด นิลประภา ครอบครัวมีอาชีพทำนา อยู่ที่บ้านตำบลบ่อโพรง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

✦ ทรงบรรพชา

เมื่อพระชันษา ๑๖ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระวินัยมุนี (แปลก วุฑฒินาโณ) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระศีลาจารย์

✦ ทรงอุปสมบท

เมื่อพระชันษาครบอุปสมบท ทรงอุปสมบท ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เป็นพระอุปัชฌาย์

พระวินัยมุนี (แปลก วุฑฒินาโณ) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระญาณดิลก (รอด วราสโย) วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระอนุสาวนาจารย์ มีพระนามฉายาว่า วาสโน

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นฐานานุกรมผู้ใหญ่ที่**พระครูโฆสิตสุทธสส** พระครูคู่สวด ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
- พ.ศ. ๒๔๖๖ โปรดให้เลื่อนเป็น**พระครูธรรมธร** แล้วเลื่อนเป็น**พระครูวิจิตรธรรมคุณ** ในปีเดียวกัน
- พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญปลัดซ้ายของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ที่**พระจุลคณิศร**
- พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่**พระราชกวี**
- พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่**พระเทพโมลี**
- พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่**พระธรรมปาโมกข์**
- พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์**
- พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์**

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ ปีชวดชก จ.ศ. ๑๓๓๖ ตรงกับวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ พระเกียรติคุณ

งานพระนิพนธ์

ได้ทรงนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ไว้มากทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง พระนิพนธ์ที่เป็นร้อยแก้ว เช่น เรื่องทศ ๖ และเรื่องสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งได้รับพระราชทานรางวัลที่ ๑ ในการประกวดหนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสชมเชยว่า “แต่งดีมากทั้งใจความสำนวน อ่านเข้าใจแล้ว

รู้สึกจับใจ ส่วนพระนิพนธ์ร้อยกรองนั้น ได้ทรงนิพนธ์ร้อยกรองในแบบต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก เช่น บทสักวา “วันทำบุญ” มงคลดอกสร้อย ภาษิตคำกลอน คำกลอนคาถาแห่งปราวสูตร กวีนิพนธ์เบ็ดเตล็ด ซึ่งเป็นบทกวีธรรมและบทสอนใจในลักษณะต่าง ๆ อีกมาก

ด้านศาสนสัมพันธ์

พ.ศ. ๒๕๒๗ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร) ในฐานะองค์พระประมุขแห่งพุทธจักรในประเทศไทย ได้ทรงปฏิบัติพระภารกิจในการต้อนรับพระสันตะปาปา ด้วยพระองค์เองอย่างสมพระเกียรติ

การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร) ทรงเป็นประธานที่ปรึกษาในการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ในวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม

การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถานต่าง ๆ นั้น ได้ทรงบำรุงรักษา และเสริมสร้างถาวรวัตถุ และปูชนียสถานภายในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามมาเป็นลำดับ นอกจากนี้ ยังได้โปรดให้สร้างอาคารสถานที่เพื่อการสาธารณสงเคราะห์ในที่ต่าง ๆ อีกหลายแห่ง เช่น อาคารเรียนโรงเรียนวัดราชบพิธ ๔ หลัง อาคารเรียนโรงเรียนประชาบาล ที่วัดสระกระเทียม จังหวัดนครปฐม ๑ หลัง และที่วัดโพธิ์ทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑ หลัง สร้างศาลาพักริมทางรวม ๘ หลัง สร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร) ณ ตำบลบ่อโพ้ง อำเภอนครหลวง จังหวัดนครศรีอยุธยา เป็นต้น

พระกรณียะพิเศษ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร) ทรงเป็นพระราชาอุปฐาจารย์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑

พระอวสานกาล

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร) สิ้นพระชนม์ เมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก จ.ศ. ๑๓๕๐ ตรงกับวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ เวลา ๑๖.๕๐ นาฬิกา สิริพระชันษาได้ ๙๑ ปี ๕ เดือน ๒๕ วัน ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑๔ ปี ๒ เดือน ๕ วัน

สมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๑๙

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(เจริญ สุวฑฺฒโน)

วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร

❖ พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีพระนามเดิมว่า เจริญ คชวัตร ประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลูเบญจศก จ.ศ. ๑๒๗๕ ตรงกับวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ณ ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี พระชนกชื่อ น้อย คชวัตร พระชนนีชื่อ กิมน้อย คชวัตร เป็นบุตรคนที่ ๑ ในจำนวนพี่น้อง ๓ คน

❖ ทรงบรรพชา

พ.ศ. ๒๔๖๙ พระชันษาได้ ๑๔ ปี ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีพระเทพมงคลรังษี (ดี พุทธิโชติ) เมื่อครั้งยังเป็นที่พระครูอดุลยสมณกิจ เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระโสภณสมาจาร (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เมื่อครั้งยังเป็นที่พระครูนิวิฐสมาจาร เจ้าอาวาสวัดศรีอุบลาราม จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพระอาจารย์ให้สรณะและศีล

❖ ทรงอุปสมบท

พ.ศ. ๒๔๗๖ พระชันษาครบอุปสมบท ทรงอุปสมบท ณ วัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อวันที่วันจันทร์ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๗ ปีระกา ตรงกับวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีพระครูอดุลยสมณกิจ

(ดี พุทธิโชติ) เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูนิวริฐสมาจาร (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เจ้าอาวาสวัดศรีอุปการาม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระปลัดทรง เจ้าอาวาสวัดทุ่งสมอ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ทรงอุปสมบทแล้วจำพรรษาที่วัดเทวสังฆารามอยู่ ๑ พรรษา แล้วกลับมาทรงทำทัฬหีกรรม (อุปสมบทซ้ำ) เป็นธรรมยุต ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ (ขณะนั้นยังนับเดือนเมษายนเป็นต้นปี) โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระรัตนธัชมุนี (จู อัสสรัณาโณ) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระโศภนคณาภรณ์
- พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรมวราภรณ์
- พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่พระสาสนโสภณ
- พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระญาณสังวร นับเป็นสมเด็จพระญาณสังวร พระองค์ที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

❖ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร) เป็นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อวันศุกร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเส็งเอกศก จ.ศ. ๑๓๕๑ ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

❖ พระเกียรติคุณ

การพระศาสนาในต่างประเทศ

- พ.ศ. ๒๕๐๙ เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์ ในพิธีเปิดวัดพุทธปทีป ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และดูกิจการพระธรรมทูตในประเทศอังกฤษและอิตาลี
- พ.ศ. ๒๕๑๑ เสด็จไปดูการพระศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา ในประเทศอินโดนีเซีย ออสเตรเลีย และฟิลิปปินส์

- พ.ศ. ๒๕๑๔ เสด็จไปดูการพระศาสนาและการศึกษาในประเทศเนปาล ประเทศอินเดีย และประเทศปากีสถาน
- พ.ศ. ๒๕๒๐ เสด็จไปบรรพชากุลบุตรชาวอินโดนีเซีย จำนวน ๔๓ คน ที่เมืองเซมารัง ตามคำอาราธนาของคณะสงฆ์สังฆเถรวาทอินโดนีเซีย
- พ.ศ. ๒๕๒๘ เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์ ทรงประกอบพิธีผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดจากรัตนาธรรมจักรชัย ณ กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย และเสด็จไปเป็นประธานบรรพชากุลบุตรศากยะแห่งเนปาล จำนวน ๗๓ คน ณ ประเทศเนปาล
- พ.ศ. ๒๕๓๖ เสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นทางการเพื่อเจริญศาสนสัมพันธ์ระหว่างไทย – จีน เป็นครั้งแรก ตามคำกราบทูลอาราธนาของรัฐบาลจีน
- พ.ศ. ๒๕๓๘ เสด็จไปเป็นประธานวางศิลาฤกษ์วัดไทย ณ ลุมพินี ประเทศเนปาล

การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม

นับแต่ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะและถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัดบวรนิเวศวิหาร ตลอดจนการก่อสร้างถาวรวัตถุอันเป็นสาธารณประโยชน์ในที่อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ทรงพระดำริให้จัดสร้างโรงพยาบาลและสถานศึกษาถวายเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ พระองค์ละ ๑ แห่ง รวม ๑๘ แห่ง เรียกว่า “ตึกสกลมหาสังฆปริณายก” แต่ละแห่งได้อัญเชิญพระรูปหล่อของสมเด็จพระสังฆราชแต่ละพระองค์ไปประดิษฐานไว้แห่งละพระองค์ เพื่อเป็นอนุสรณ์และเป็นที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนสืบไป อีกทั้งทรงสร้างในส่วนของพระองค์เองขึ้นไว้ที่จังหวัดกาญจนบุรีอีก ๑ แห่ง รวมเป็น ๑๙ แห่ง

งานพระนิพนธ์

งานด้านพระนิพนธ์นั้น ได้ทรงนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ไว้มาก ทั้งตำรา พระธรรมเทศนา ธรรมบรรยาย พุทธประวัติ สารคดีธรรม และธรรมนิพนธ์ต่าง ๆ ประมวลได้ดังนี้

ประเภทตำรา

พ.ศ. ๒๔๙๒ ทรงเรียบเรียงวากยสัมพันธ์ ภาค ๑-๒ เป็นหนังสืออธิบายบาลีไวยากรณ์ สำหรับใช้เป็นหนังสือประกอบการศึกษาของนักเรียนบาลี

พ.ศ. ๒๕๑๒ ทรงเป็นผู้อำนวยการในการจัดทำปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ขึ้นในงานทำบุญอายุ ๖๐ ปี หม่อมหลวงบัว กิติยากร พระชนนีในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒

ประเภททั่วไป

ได้ทรงเรียบเรียงไว้เป็นจำนวนมาก เช่น การนับถือพระพุทธศาสนา หลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ ๔๕ พรรษาพระพุทธเจ้า บัณฑิตกับโลกธรรม พุทธศาสนากับสังคมไทย และตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร (ภาค ๒) เป็นต้น

ประเภทพระธรรมเทศนา

ได้ทรงเรียบเรียงไว้ และพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่างๆ เช่น พระมงคลวิเสสเถา ปัญจคุณ ๕ กัณฑ์ ทศพลญาณเทศนา ๑๐ กัณฑ์ มงคลเทศนาถึงมงคลคาถาที่ ๖ และโอวาทปาฏิโมกข์เทศนา ๓ กัณฑ์ เป็นต้น

ประเภทริเริ่มให้มีการรวบรวมและแปล

ทรงพระดำริให้รวบรวมพระราชนิพนธ์ และพระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ จัดพิมพ์เผยแพร่ และทรงจัดให้พระภิกษุไทยร่วมกับพระภิกษุชาวต่างประเทศ ช่วยกันแปลหนังสืออันเป็นคู่มือในการศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นภาษาอังกฤษหลายเล่ม เช่น นวโกวาท วินัยมุข เล่ม ๑-๒-๓ พุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ เป็นต้น และนอกจากนี้ ยังได้ทรงริเริ่มให้มีการแปลหนังสือพุทธศาสนาที่สำคัญ ๆ เป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อเป็นการเผยแผ่ และเป็นคู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับชาวต่างประเทศด้วย เช่น หนังสือภิกขุปาฏิโมกข์ อุปสมบทวิธี ทำวัตรสวดมนต์ เป็นต้น

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๒๙ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา
- พ.ศ. ๒๕๓๒ มหาวิทยาลัยมหิดล ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศาสนาเปรียบเทียบ
- พ.ศ. ๒๕๓๓ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
- พ.ศ. ๒๕๓๗ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาวิทยาลัยนเรศวร ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๓๙ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
- พ.ศ. ๒๕๔๑ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทย

- พ.ศ. ๒๕๔๓ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๔๕ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาไทศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๔๗ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ถวายปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๔๘ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถวายปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา

พระกรณียะพิเศษ

พ.ศ. ๒๕๔๙ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเลือกให้เป็นพระอภิบาล (พระพี่เลี้ยง) ของพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในระหว่างที่ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ และเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ถึง วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๙

พ.ศ. ๒๕๒๑ ทรงเป็นพระราชกรณียาจารย์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในการทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นพระอาจารย์ถวายการอบรมพระธรรมวินัย ขณะที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุและเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างวันที่ ๖ - ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน

- ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม
- เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต
- เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร
- รักษาการเจ้าอาวาสวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร ในพระบรมราชูปถัมภ์
- นายกสภามหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย
- ผู้อำนวยการโรงเรียนพระสังฆาธิการคณะธรรมยุต
- ประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์
- ประธานคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวิสาขบูชา
- นายกกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
- ประธานกรรมการมูลนิธิพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
- ประธานกรรมการมูลนิธิวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร ในพระบรมราชูปถัมภ์

สิ่งมงคลสักการะที่ระลึก
ฉลองพระชันษา ๘ รอบ ๙๖ ปี
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระรูปเหมือนเนื้อสัมฤทธิ์
ขนาด ๓.๕ นิ้ว

เหรียญพระรูปเหมือน
เนื้อทองคำ เงิน ทองแดง พงพระพุทธรูป
ขนาด ๓.๒ เซนติเมตร

มูลนิธิสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
วัดบวรนิเวศวิหาร เลขที่ ๒๔๘ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
โทร. ๐๘ ๑๙๓๕ ๕๗๕๔, ๐ ๒๖๒๗ ๒๕๐๐-๑

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรนิทรรศการพระประวัติ พระศาสนกิจ พระเกียรติคุณ
สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๙ พระองค์
วันศุกร์ที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๒ ณ อาคารฉลองพระชันษา ครบ ๘ รอบ ๙๖ ปี

ทรงวางพวงมาลัยถวายสักการะ
ที่พระรูปสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ทรงลงพระนามถวายพระพรสมเด็จพระสังฆราช

๑.	๒.
๓.	๔.

๑. พระพรหมมณี ผู้แทนวัดบวรนิเวศวิหาร ถวายสิ่งมงคลสักการะที่ระลึก หนังสือ และ CD ธรรมกถา ในการฝึกหัดอบรมจิต ของสมเด็จพระสังฆราช และพระรูปสมเด็จพระสังฆราช ๑๙ พระองค์
- ๒.-๔. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทอดพระเนตรนิทรรศการพระประวัติ สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๙ พระองค์

นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ทำบุญใส่บาตรพระสงฆ์
ในโครงการน้ำพระทัยสมเด็จพระสังฆราช สู้จังหวัดชายแดนภาคใต้
เปิดอาคารฉลองพระชันษา ครบ ๘ รอบ ๙๖ ปี และนิทรรศการพระประวัติ
พระศาสนกิจ พระเกียรติคุณ สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๙ พระองค์
วันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๒ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

นายกรัฐมนตรีทำบุญใส่บาตรในโครงการน้ำพระทัย
สมเด็จพระสังฆราช สู้จังหวัดชายแดนภาคใต้

นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีถวายปัจจัยสมทบทุนมูลนิธิ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ภายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

นายกรัฐมนตรี ถวายจุดปัจจัยไทยธรรม
ภายในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

๑.	๒.
๓.	๔.

๑. นายกรัฐมนตรีเปิดอาคาร และนิทรรศการพระประวัติ พระศาสนากิจ พระเกียรติคุณ สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๙ พระองค์ ณ อาคารฉลองพระชันษา ครบ ๘ รอบ ๙๖ ปี
๒. นายกรัฐมนตรี ลงนามถวายพระพรสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
- ๓.-๔. นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีชมนิทรรศการ

ฉลองพระชันษา ๘ รอบ ๙๖ ปี
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
๓ ตุลาคม ๒๕๕๒